

фінансування інвестиційних проектів, проектів із розширенням та активізації виробництва, а також забезпечення процесів детінізації економіки і фінансової стабілізації.

Висновки

Таким чином, враховуючи усе вищевикладене, можемо стверджувати, що фінансова стійкість банку – це головна умова його існування та активної діяльності. Вона формується під впливом об'єктивних та суб'єктивних факторів і оцінюється за допомогою як окремих показників, так і зведених комплексних показників, які лежать в основі рейтингових оцінок діяльності банків. Для забезпечення фінансової стійкості комерційні банки мають застосовувати прогресивні методи, що спрямовані на підвищення рівня своєї капіталізації, поліпшення якості активів та фінансового менеджменту, а також оптимізацію управління активами і зобов'язаннями. Дані методи мають забезпечити такі умови функціонування комерційного банку, за яких його взаємодія з навколишнім середовищем не суперечила б специфіці банку як особливого грошово-кредитного інституту та його ролі в соціально-економічному розвитку держави.

Отже, застосування запропонованої прогностичної моделі оцінки фінансової стійкості банків дозволить підвищити якість її оцінки та приймати на основі результатів аналізу виважені рішення щодо кредитування, встановлення кореспондентських відносин, а також визначати місце банку в банківській системі для розробки фінансово-економічної стратегії його подальшого розвитку.

Список використаних джерел

1. Коваленко В.В. Стратегічне управління фінансовою стійкістю банківської системи: методологія і практика: монографія / В.В. Коваленко. – Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ», 2010. – 228 с.
2. Масленченков Ю.С. Финансовый менеджмент банка: учеб. пособ. для ВУЗов / Ю.С. Масленченков. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2003. – 399 с.

3. Микитчик І.І. Порівняльний аналіз методик рейтингової діяльності банків / І.І. Микитчик // Регіональна економіка. – 2007. – №3. – С. 167–173.

4. Шелудько Н. До визначення фінансової стійкості комерційного банку / Н. Шелудько // Вісник НБУ. – 2000. – №3. – С. 40–43.

5. Склеповий І.Є. Складові стійкості комерційного банку / І.Є. Склеповий // Фінанси України. – 2002. – №5. – С. 138–143.

6. Кочетков В.М. Організація управління фінансовою стійкістю банку в ринкових умовах: монографія / В.М. Кочетков. – К.: Вид-во Європейського університету, 2003. – 300 с.

7. Васькович І.М. Забезпечення фінансової стійкості банків України в умовах ринку: автореф. дис. канд. екон. наук / І.М. Васькович. – Л.: НАН України, Ін-т регіон. дослідж., 2006. – 19 с.

8. Крухмаль О.В. Оцінка фінансової стійкості як динамічної характеристики банку / О.В. Крухмаль // Вісник Української академії банківської справи. – 2007. – №1(22). – С. 75–78.

9. Міщенко С. Сутність економічного капіталу та його роль у забезпеченні фінансової стійкості банку / С. Міщенко // Вісник НБУ. – 2008. – №1. – С. 58–64.

10. Вовк В.Я. Забезпечення фінансової стійкості банківської системи в умовах кризи / В.Я. Вовк, Ю.В. Дмитрик // Науковий вісник: Фінанси, банки, інвестиції. – 2011. – №2. – С. 41–44.

11. Пацера М.М. Світова фінансова криза та її наслідки для банківської системи України / М.М. Пацера // Вісник НБУ. – 2009. – №1. – С. 28–33.

12. Рид Э. Коммерческие банки / Э. Рид, Р. Коттер, Э. Гилл, Р. Смит. – [Пер. с англ. В. Лукашевича и др.] – Под. общ. ред. В. Лукашевича. – М.: Прогресс, 1983. – 501 с.

13. Лисенок О.В. Практикум з курсу «Аналіз банківської діяльності»: навч. посібник / О.В. Лисенок. – К.: КНЕУ, 2010. – 307 с.

14. Основні показники діяльності банків України на 1 січня 2008 року // Вісник НБУ. – 2008. – №2. – С. 25.

15. Основні показники діяльності банків України на 1 січня 2013 року // Вісник НБУ. – 2013. – №2. – С. 50.

УДК 336.232

О.М. ЯРЕМЕНКО,

здобувач, ст. викладач, Національний університет ДПС України

Економічна природа платежів за користування природними ресурсами

У статті розглянуто економічну сутність платежів за природокористування, оскільки ресурсні платежі відіграють вагомую роль у формуванні фінансових ресурсів бюджетів, які в подальшому використовуються для стимулювання раціонального використання і охорони природних об'єктів. Досліджено проблемні аспекти та реалії природоресурсного оподаткування в Україні.

Ключові слова: природні ресурси, плата за ресурси, ресурсне оподаткування, ресурсні платежі, лісові ресурси, лісове господарство.

В статье рассмотрена экономическая суть платежей за природопользование, поскольку ресурсные платежи играют важную роль в формировании финансовых ресурсов бюджетов, которые в дальнейшем используются для стимулирования рационального использования и охраны природных объектов. Исследованы проблемные аспекты и реалии природоресурсного налогообложения в Украине.

Ключевые слова: природные ресурсы, плата за ресурсы, ресурсное налогообложение, ресурсные платежи, лесные ресурсы, лесное хозяйство.

The article deals with the economic substance of payments for environmental management as resource payments play an important role in shaping the financial resources budgets that are further used to promote the rational use and protection of natural objects. Investigated problematic aspects and realities natural resource taxation in Ukraine.

Keywords: natural resources, fee resources, resource taxation, forest resources.

Постановка проблеми. Сучасний період макроекономічної нестабільності по-новому ставить питання щодо розробки науково-методичних підходів функціонування системи платежів за користування природними ресурсами у напрямі пошуку фінансово-економічних інструментів стимулювання раціонального використання лісових ресурсів, оскільки ресурсні та майнові податки найменш чутливі до впливу кризових процесів в економіці.

Лісові ресурси – основа економіки лісового господарства. Обсяги їхнього використання доцільно тримати на такому рівні, щоб забезпечити безперервність виконання лісами екологічно-економічних функцій (захисних, санітарно-гігієнічних, оздоровчих, ресурсних). Податковим кодексом України сформована сучасна правова і фіскально-адміністративна основа для встановлення та справляння плати за користування лісовими ресурсами.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Розробці інституціональних підвалин функціонування ресурсних платежів у податковій системі України приділено увагу в працях вітчизняних вчених: В.Л. Андрущенко, П.Ю. Буряка, В.П. Вишневського, А.О. Жадлуна, А.І. Крисоватого, А.М. Соколовської, П.В. Мельника, В.А. Онищенко та інших.

Метою статті є з'ясування економічної сутності системи платежів за користування природними ресурсами та з'ясування передумов виникнення і правових аспектів функціонування ресурсних платежів.

Виклад основного матеріалу. Вкрай актуально стоять питання щодо створення належних умов соціально-економічного зростання, забезпечення держави стабільними, реальними та вагомими джерелами формування доходів бюджетів усіх рівнів.

Податкова політика взагалі і система природокористування зокрема мають суттєвий вплив на майбутній економічний розвиток держави. Саме її чітка визначеність, сприйняття платниками податку, об'єктивність та виваженість мають спонукати до широкого залучення інвестицій, розвитку підприємництва, забезпечення ефективного використання природно-ресурсного потенціалу і практичної реалізації моделі сталого розвитку держави [11, с. 20].

Виникнення ресурсних платежів сягає ще за часів Древнього Єгипту та Античної Греції. Наприклад, єгипетські землевласники платили податки зерном і льоном за використання води Нілу для зрошування полів. У період Древньої Греції і Риму потреба в надійних джерелах централізованих засобів істотно зросла. Це було пов'язано з посиленням ролі держави, що виражалася, зокрема, у забезпеченні колективних витрат. Так, Ксенофонт (444–356 рр. до н.е.) у своєму трактаті «Про доходи Афінської Республіки» вже поділяв податки на групи. Серед великої кількості податків тих часів є також і ресурсні платежі, наприклад земельні, лісові податки, платежі із срібних та інших родовищ [9, с. 277].

За часів феодалізму зазвичай природні ресурси були об'єктом права власності монарха, платежі від використання при-

Класифікація природних ресурсів [9, с. 280]

Класифікаційна ознака	Види	Характеристика
За технічними та технологічним удосконаленням і переробкою природних ресурсів, економічною рентабельністю	Доступні (реальні)	Обсяги природних ресурсів, що виявлені сучасними методами розвідки, технічно доступні та економічно рентабельні для освоєння
	Потенційні (ресурси майбутнього)	Ресурси встановлені на основі теоретичних розрахунків, які на даний момент неможливо освоїти з технічних чи економічних причин
За вичерпністю	Вичерпні (непоновлювані)	Викопне паливо, металева і неметалева сировина
	Невичерпні (поновлювані)	Сонячна енергія, вітер, вода, чисте повітря, прісна вода, родючий ґрунт
За формою власності	Приватні	Є власністю приватних осіб
	Державні	Є власністю держави
	Суспільні	Є суспільною власністю
За походженням і природними властивостями	Мінеральні	Корисні копалини
	Кліматичні	Сонячне тепло і світло, опади
	Водні	Атмосферна волога, океанічні і морські води, озера, водосховища і ставки
	Земельні	Рілля, багаторічні насадження, пасовища
За походженням і природними властивостями	Біологічні (рослинні та тваринні)	Генетико-видовий склад рослинності, генетико-видовий склад тваринного світу
	Ґрунтові	Ґрунти і підґрунтя
За видами господарського використання	Невиробничі (прямого і непрямого споживання)	Прямого – питна вода; Непрямого – використання для відпочинку (зелені насадження, водоймища)
	Промислові	Включають усі види сировини, що використовуються промисловістю: енергетичні та неенергетичні

родних ресурсів (лісів, надр, вод) цілком надходили йому, оскільки платниками ресурсних платежів того часу були його піддані.

Реалії функціонування лісового сектору економіки по-новому ставлять питання щодо науково-методичної розробки системи платежів за користування природними ресурсами, специфіки адміністрування збору за спеціальне використання лісових ресурсів, створення фінансово-економічних інструментів стимулювання раціонального використання лісових ресурсів.

Під використанням природних ресурсів слід розуміти їхню експлуатацію у процесі провадження господарської діяльності суб'єктами підприємництва, а також усі види впливу на ці ресурси, що здатні змінювати їхні природні властивості.

Класифікація природних ресурсів визначає їхні функції як з позицій напрямів використання, так і за видами економічної діяльності (див. табл.).

Перед державою як власником природних ресурсів стоїть кілька проблем, які вона повинна вирішувати [10, с. 232]:

1. Коли розробляти ті чи інші родовища корисних копалин.
2. За яких умов використовувати інші природні ресурси.
3. За допомогою яких інструментів забезпечити отримання за них належної плати.
4. Яким чином розподіляти блага від освоєння ресурсів, щоб забезпечити, з одного боку, стійке економічне зростання, а з іншого – надати можливість користуватися цими ресурсами різним поколінням, отже, забезпечити не лише їхнє раціональне використання, а й збереження, відновлення та підвищення якості.

Природні ресурси слід розглядати із врахуванням їхнього територіального походження. Розглянемо фактори, які здійснюють безпосередній вплив на розвиток системи ресурсного оподаткування [9, с. 280].

При визначенні видів та ставок ресурсних платежів першочергово аналізується:

1. Енергетична забезпеченість регіону, структура енергетичних ресурсів, які використовуються регіоном та державою у цілому.
2. Площа, організаційна єдність та цілісність регіону.
3. Природні умови регіону, які впливають на характер і форми їхнього економічного розвитку, структуру використання природних ресурсів, економіку і організацію виробництва в регіоні.
4. Фізичні властивості та види природних ресурсів регіону.

У силу історичних умов склалися значні регіональні відмінності правового регулювання використання лісів і відповідно ведення лісового господарства. На стан господарювання справили вплив такі обставини [4]:

1. Понад 100 років ведення лісового господарства за період до 1917 року на основі переважання приватної власності на ліси і споживацького підходу до них (70% лісів українських губерній знаходилося у приватній власності) призвело до того, що загальна площа лісів рівнинної України зменшилася на 40%, високоякісні дубові та соснові ліси практично зникли.

Знищення лісів викликало такі наслідки:

- активізацію ерозійних процесів, що спричинило безповоротну втрату значної частини українських чорноземів і родючих ґрунтів;
- обміління великих та пересихання багатьох малих річок;
- масову появу рухомих пісків, пилових бур, засух, інших негативних природних явищ та, як наслідок, неврожаїв у степових і лісостепових регіонах.

2. Після націоналізації лісів у 1918 році організація лісового господарства опиралася, з одного боку, на загальнодержавну власність основних масивів лісу, а з іншого – на принципи ринкової економіки.

3. На початку 1930 року лісове господарство було об'єднане з лісовою промисловістю, тобто підпорядковане їй. Основні заготівельники деревини були звільнені від плати за неї, рубати ліс стали відповідно до потреб споживачів деревини. Лісівники, які намагалися активно захищати стратегічні державні інтереси, були репресовані.

У наступні 30 років основним завданням лісового господарства стало забезпечення деревиною народного господарства. Індустріалізація, колективізація, війна, відновлення зруйнованого господарства – все це потребувало деревини, і ліс знову рубали за потребою.

Окремого, спеціалізованого державного органу управління лісами і лісовим господарством у цей період не було. Відповідні функції виконували управління у складі органів керівництва промисловістю або сільським господарством. При цьому підпорядкованість лісового господарства і структура управління змінювалися кожні два-три роки. Це негативно вплинуло на стан лісів, що проявилось у різкому зменшенні придатних до експлуатації лісів у рівнинних регіонах України. Потреба України в лісових ресурсах задовольнялася за рахунок ввезення деревини в основному з Росії та Білорусі.

4. Нарешті, коли лісовий потенціал країни істотно зменшився й потребував відновлення, у 1966 році створили Міністерство лісового господарства України, основним завданням якого було поставлено відновлення лісів, розведення їх на непридатних для сільського господарства землях, забезпечення невиснажливого, науково обґрунтованого лісокористування.

5. За півстоліття планове, професійне, відносно стабільне ведення лісового господарства дало позитивні результати. З 1966 року на 1,8 млн. га збільшилася загальна площа вкритих лісами земель, на 1,4 млрд. куб. м зріс загальний запас деревини, здебільшого за рахунок цінних порід. Закріплено практично всі сипучі піски, створено на значних площах полязахисні лісові смуги та протиерозійні засадження ярів.

6. На балансі лісгосподарських підприємств залишається значна кількість об'єктів соціальної сфери. Лісові підприємства, розташовані, як правило, у невеликих селах та селищах, є основними роботодавцями у місцях, де людям важко знайти іншу роботу.

7. З ініціативи місцевих органів державної влади трьох карпатських областей, за підтримки Президента України

(Указ від 24 лютого 1995 року № 142) землі лісового фонду колишніх лісокомбінатів у Закарпатській, Івано-Франківській та Чернівецькій областях передано у відання Держкомлісгоспу (нині Держлісагентство).

На даний час збережено професійну систему лісоуправління, що забезпечує належний рівень ведення лісового господарства в лісах, підпорядкованих Держлісагентству.

Існують різні види платежів за використання природними ресурсами. Прихильники марксистського підходу вважають, що всі вони мають рентну природу і поділяються за інструментами вилучення на абсолютну та диференційну ренту. Автори, що не дотримуються такого поділу, розрізняють рентні і нерентні платежі державі з боку компаній. Прихильники третього підходу виділяють серед фіскальних інструментів ті, за допомогою яких реалізується фіскальний суверенітет держави, і фіскальні інструменти, з допомогою яких держава реалізує своє право власності на природні ресурси [7, с. 294–295].

На думку А.М. Соколовської, підприємства усіх форм власності, що займаються розробкою природних ресурсів, як і підприємства інших секторів економіки, вносять до бюджету загальний податок на прибуток. З його допомогою реалізується фіскальний суверенітет держави. Крім того, підприємства здійснюють спеціальні платежі державі як власникові природних ресурсів. Основними видами таких платежів є: бонуси за оренду, роялті, ренталс, рентний податок, натуральні платежі, отримані через розподіл продукції. В різних країнах поєднуються різні види платежів за використання природними ресурсами. Зокрема, видобуток вуглеводнів у Нігерії супроводжується сплатою бонусів, ренталс, роялті, податку на прибуток корпорацій, укладання угод про розподіл продукції; в Індонезії – бонусів, роялті, податку на прибуток, укладання угод про розподіл продукції; США – бонусів, ренталс, роялті, податку на прибуток; Великобританії – роялті, податку на прибуток корпорацій, податку на надприбуток (спеціальний податок на нафтові доходи); Норвегії – податку на прибуток корпорацій, спеціального податку на доходи від видобутку вуглеводнів [10, с. 237, с. 242].

В Україні спеціальне використання природних ресурсів здійснюється на платній основі. Обов'язковість сплати всіх платежів визначено Податковим кодексом України. Адже система ресурсних платежів є складовою частиною податкової системи України. Вони пов'язані з фінансуванням природоохоронної діяльності держави, є самостійним джерелом доходів державного бюджету.

Згідно з Податковим кодексом України до ресурсних платежів належать [2]:

- 1) екологічний податок;
- 2) рентна плата за нафту, природний газ і газовий конденсат, що видобуваються в Україні;
- 3) плата за користування надрами;
- 4) плата за землю;
- 5) збір за користування радіочастотним ресурсом України;
- 6) збір за спеціальне використання води;

7) збір за спеціальне використання лісових ресурсів.

Потенційні запаси і можливості українських лісів досить значні і, на думку спеціалістів та міжнародних експертів, повністю не використовуються. Лісове господарство з власних ресурсів фінансує відтворення лісів, проведення лісівничих, лісоохоронних та інших заходів. Деревину заготовляють під час рубок головного користування та з метою здійснення заходів щодо формування та оздоровлення лісів. Тому питання нарощування лісистості країни включено до пріоритетних напрямків розвитку лісогосподарської галузі.

Висновки

Ресурсне оподаткування – один із найважливіших компонентів економічного механізму користування природними ресурсами та їх відтворення. Заходи, які спрямовані на раціональне природокористування та стабілізаційні процеси, оздоровлення довколишнього середовища, не дають позитивних результатів. Основними причинами виступають відсутність єдиного комплексного підходу, недостатнє фінансування природоохоронних заходів, недосконала організаційна структура управління в даній сфері.

Ефективне використання інституту ресурсних платежів є важливим засобом зміцнення фінансової системи України. Доцільно скоригувати сучасні пріоритети на користь екологічно орієнтованих методів використання природно-ресурсного потенціалу, створення належних умов соціально-економічного зростання, забезпечення держави стабільними, реальними та вагомими джерелами формування доходів бюджетів усіх рівнів.

Список використаних джерел

1. Лісовий кодекс України: Закон України від 21.01.94 №3852–XII [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=3852-12&p=1297235890149088>.
2. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 №2755–VI [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>
3. Гаркушенко О.Є. Узгодження понятійного апарату в сфері природоохоронних і природно-ресурсних платежів / О.Є. Гаркушенко // Світ фінансів. – 2011. Донецьк. – С. 26–29.
4. З історії лісового господарства України. [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://dklg.kmu.gov.ua/forest/control/uk/publish/article?art_id=36143&cat_id=32867
5. Коваль Я.В. Економічна (грошова) оцінка природних ресурсів лісового фонду України: теорія, методологія, методика / Я.В. Коваль, І.Я. Антоненко. – К.: РВПС України НАН України, 2004. – 163 с.
6. Павлов В.І. Гринчуцький В.І., Кравців В.С., Павліха Н.В. Методологічні основи формування програми використання, відтворення та охорони природно-ресурсного потенціалу Волинської області та рекомендації щодо її реалізації / В.І. Павлов, В.І. Гринчуцький, В.С. Кравців, Н.В. Павліха // Економічний вісник Донбасу. – 2009. – №3(17). – С. 165–175.

7. Пособие по налоговой политике / Под ред. Партасарати Шома. – Вашингтон: МФВ, 1995. – 387 с.

8. Симоненко В.К. Податковий кодекс України: що залишилося за бортом проекту / В.К. Симоненко // Голос України №158 від 27.08.2010.

9. Сідельникова Л.П. Оподаткування суб'єктів підприємництва: Навч. посібник / Л.П. Сідельникова, Т.В. Чижова, Я.В. Якуша. – К., 2013. – 424 с.

10. Соколовська А.М. Основи теорії податків: Навчальний посібник / А.М. Соколовська. – К., 2010. – 326 с.

М.Р. КОВАЛЬСЬКИЙ,
к.н.д.у., доцент, Київський славістичний університет

Державне управління землями водного фонду

Стаття присвячена визначенню напрямів державного регулювання землями водного фонду України. В результаті проведеного аналізу автор звернув увагу на проблеми державного регулювання користування землями водного фонду.

Ключові слова: механізм державного управління, державне регулювання, земельні ресурси, водні об'єкти.

Статья посвящена определению направлений государственного регулирования земель водного фонда Украины. В результате проведенного анализа автор обратил внимание на проблемы государственного регулирования пользования землями водного фонда.

Ключевые слова: механизм государственного управления, государственное регулирование, земельные ресурсы, водные объекты.

Article is devoted to defining areas of state regulation of land and water fund Ukraine. The analysis of the author drew attention to the problems of state regulation of the use of water fund lands.

Keywords: mechanism of Public administration, regulation and land resources, water.

Постановка проблеми. Здавна в Україні являють цінність земельні ділянки, що розташовані біля водних об'єктів. Такі ділянки завжди продуктивні для господарства, промисловості та містобудування. Землі водного фонду виділені в окрему категорію земель, та, враховуючи важливість таких земель у забезпеченні охорони та раціонального використання водних ресурсів, існує необхідність надання їм спеціального державного регулювання.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Актуальність досліджуваної проблеми зумовлена тим, що сьогодні державне управління свідчить про повну незацікавленість держави збереження земель водного фонду для людських і державних потреб, що зумовлено специфікою земель даної категорії та суперечностями, що існують між земельним та водним законодавством.

Питання режиму управління землями водного фонду розглядалися на сторінках юридичної літератури такими вчени-

ми, як А.П. Гетьман (7), П.Ф. Кулинич (6), В.В. Носік (9), М.В. Шульга (10) та інші.

При всій важливості проведених наукових досліджень у сфері державного управління загалом окремі аспекти удосконалення механізму, пов'язаного з особливостями використання земель водного фонду, а саме – права оренди земельних ділянок водного фонду як самостійного різновиду права користування землею.

Мета статті. Вимагають перегляду й подальшого удосконалення механізми державного регулювання права оренди земельних ділянок водного фонду як самостійного різновиду права користування землею. Тому всебічне вивчення сучасного стану державного регулювання права користування земельними ділянками водного фонду в умовах інтеграції і економічної нестабільності країни для упередження загроз різних факторів є актуальним завданням, що потребує невідкладного вирішення.

Виклад основного матеріалу. Землі водного фонду особливі розміщенням на них певного водного об'єкта. Відповідно до Водного кодексу України [1] всі води (водні об'єкти) на території України становлять її водний фонд. До водного фонду України належать: поверхневі води: природні водойми (озера), водотоки (річки, струмки), штучні водойми (водосховища, ставки) і канали, інші водні об'єкти, підземні води та джерела, внутрішні морські води та територіальне море. Поверхневими водами вважаються води різних об'єктів, що знаходяться на земній поверхні. Підземними водами є води, що знаходяться нижче рівня земної поверхні в товщах гірських порід верхньої частини земної кори в усіх фізичних станах. Водні об'єкти поділяються на об'єкти загальнодержавного та місцевого значення. До водних об'єктів загальнодержавного значення належать: внутрішні морські води та територіальне море; підземні води, які є джерелом централізованого водопостачання; поверхневі води (озера, водосховища, річки, канали), що знаходяться і використовуються на території більш як однієї області, а також їхні притоки всіх порядків; водні об'єкти в межах територій природно-заповідного фонду загальнодержавного значення, а також віднесені до категорії лікувальних. До водних об'єктів місцевого значення